

37
В 53

ВІСНИК
МІЖНАРОДНОГО
ДОСЛІДНОГО ЦЕНТРУ

**“ЛЮДИНА: МОВА, КУЛЬТУРА,
ПІЗНАННЯ”**

Том 7

Н.М. Токарева, С.Є. Горяна
м. Кривий Ріг (УКРАЇНА)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Науково-технічний прогрес, специфіка реформування освітньо-виховного простору в нашій державі обумовлює необхідність створення найбільш сприятливих умов для розвитку потенційних можливостей кожної особистості. Задача суспільства при цьому полягає у створенні несуперечливої (безконфліктної) освітньо-виховної системи постіндустріального типу, здатної до самоорганізації, саморозвитку, самовдосконалення. В цьому контексті на освіту як на соціальний інститут покладатиметься додаткова функція: освіта стає обов'язковим етапом розвитку творчих, інтелектуальних можливостей людини, становлення особистості.

Безумовно, реалізація таких глобальних задач реформування освітньо-виховного процесу вимагає змінення концептуальних принципів організації освіти в цілому, що, в свою чергу, і пояснює підвищений інтерес науковців і педагогів до інноваційних педагогічних стратегій.

Традиційно під інноваціями (лат. *innovatio* – оновлення, зміна) розуміють нововведення, зміни, оновлення; новий підхід, створення якісно нового, використання відомого з іншою метою. Тому не викликає сумніву, що інноваційність освітнього пошуку обумовлює підготовку особистості до життя в мінливому, неоднозначному, з багатоманітними зв'язками світі, підготовку до раціонального вибору у складних, непередбачуваних ситуаціях. Це потребує підвищення уваги психологів та педагогів до формування інноваційних моделей поведінки особистості. Причому в такому розумінні "інновація" означає не стільки створення і поширення чогось нового, скільки зміни в характері діяльності, стилі мислення особистості. Специфічними особливостями інноваційної поведінки є

- відкритість майбутньому новому досвіду,
- здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей відповідно до змінних умов існування,
- гнучкість мисленневих стратегій,
- налаштованість на конструктивні дії в оновлюваних ситуаціях,
- адаптивність життєвих сценаріїв тощо.

Активізація інноваційних стратегій поведінки потребує спеціальних соціально-психологічних умов, що не обмежували б розвиток людини, забезпечували б можливості реалізації особистісного потенціалу. Як наголошував Є.А.Клімов, для того, щоб особистість досягла бажаних результатів у майбутньому, необхідно, щоб були створені умови для її саморозвитку, самовдосконалення, самоактуалізації тощо.

Перш за все, необхідно є власна активність людини, яка б сама воліла змінити і вдосконалити. Означений факт підкреслює беззаперечну домінанту мотивації в організації інноваційного освітньо-виховного процесу. Адже поява відчуття духовної порожнечі та безперспективності існування у молодій людини може нівелювати зусилля найталановитіших педагогів і психологів при формуванні інноваційних моделей поведінки. Тому необхідною і пріоритетною умовою розвитку інноваційних моделей поведінки особистості є мотивація успіху в навчанні та житті завдяки активній творчій діяльності в межах морально-правових норм. При цьому орієнтація на досягнення високих результатів в поведінці особистості ґрунтується на вихованні з підліткового віку всього багатства потреб, почуття відповідальності за свою долю і за вибір життєвої стратегії.

По-друге, необхідно змінити в цілому парадигму освітньо-виховного процесу. Враховуючи, що період оновлення знань постійно скорочується (у кілька разів за

життя одного покоління), виникає необхідність навчити дитину не лише чомусь конкретному, але й навчити вчитися впродовж життя. Для цього необхідно відійти від парадигми освіти як системного комплексу формальних знань, умінь, навичок, і розглядати освітньо-виховний простір як інтелектуальне середовище, де засвоюються мисленнєві операції (аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування тощо) як життєві потенції людини. Саме це дозволить людині приймати рішення у змінному інформаційному просторі. За цим критерієм, на наш погляд, і має оцінюватись ефективність роботи педагога.

Третьою базовою умовою розвитку інноваційних моделей поведінки особистості можна означити необхідність і важливість для дитини прикладів для наслідування. Вчитель повинен послідовно демонструвати моделі інноваційної поведінки, які б учні могли розглядати як доцільний зразок. А тому надзвичайно актуальною проблемою для сучасної школи є проблема професійної компетентності вчителя, готовність до інновацій. Адже тільки особистість може творити особистість, тільки характер може творити характер (К.Д.Ушинський).

Важливою умовою розвитку інноваційної особистості є також і особистісно зорієнтована співпраця вчителя з учнем, методично грамотно організований діалог, спрямований на якісне засвоєння предмету. Це вимагає орієнтування на закономірності вікового розвитку особистості, врахування рівня актуального розвитку учнів та зони перспективного ближнього розвитку (за Л.С.Виготським).

В методичному плані організація активного діалогу на уроці вимагає застосування інтерактивних форм і методів роботи, що створюють умови конструктивної співпраці і сприяють розвитку інноваційної особистості. Їх використання дозволяє учневі проявити ініціативу, вільно висловлювати власну думку, брати участь у спільній діяльності, розвивати комунікативні навички, асоціативне мислення і працювати в умовах вибору, а вчителю – створювати демократичну, не авторитарну атмосферу навчання. Дані методичні прийоми можуть бути використані при вивченні української мови та літератури. Зокрема у 8-му класі при розгляді теми „Однорідні члени речення” такі традиційні етапи уроку, як актуалізація опорних знань, пояснення нового матеріалу – можна замінити евристичним методом подання нового матеріалу. Розглянемо це на прикладі роботи над реченнями:

Широкий, а іноді просто безмежний талант українського народу залишив національній культурі пісні, казки і легенди.

Евристична бесіда:

1. Знайдіть однорідні члени речення.

2. Чому ми вважаємо їх однорідними?

а) знайдіть слово, від якого ставимо питання?

б) поставте це питання;

в) якими частинами мови вони є?

г) яку синтаксичну роль виконують?

3. Зробіть висновок про три ознаки однорідності:

а) належать до одного слова;

б) відповідають на одне питання, тому виражені однією частиною мови;

в) виступають однаковими членами речення.

4. Чим можуть бути поєднані однорідні члени?

а) безсполучниковим зв'язком;

б) сполучниковим;

в) мішаним.

5. Чим є в реченні однорідні члени?

6. Чи обов'язково вони стоять поруч?

Висновок: ми спостерігаємо наявність двох рядів однорідних членів: а) однорідні означення; б) однорідні додатки.

Буду я навчатись мови золотої у траві-веснянки, у гори крутої, в потічка веселого, що стане річкою, в пагіця зеленого, що зросте смерічкою.

7. Знайдіть однорідні члени речення, підкресліть їх.

8. Наявні 2 ряди однорідних членів?

Висновок: це приклад поширених однорідних членів речення.

Цікавим є також і досвід застосування інноваційних форм і методів роботи на уроках української літератури. Скажімо, у 5 класі при вивченні теми *І. Луца „Близнята”*. *Особливості характеру братів* учням можна запропонувати наступні види завдань:

1) Гра „Мікрофон”: учням потрібно відповісти на питання *Що я розумію під словом щастя?* Відповідь кожного з учнів починається зі слів: „Прошу мікрофона”. Кількома словами треба висловити суть і розуміння цього поняття. По закінченні гри робиться висновок, який занотовується до робочого зошита.

2) Завдання для розвитку асоціативного мислення.

Питання вчителя:

- Які слабкості може виявляти людина протягом життя?

- Перечитайте опис кімнат надзвичайної палати, збудованої веселим братом-близнюком. Які думки викликають у вас ці описи?

- Люди з якими вадами знайшли б собі місце в кімнаті?

а) що схожа на бублик;

б) що схожа на барабан;

в) що має форму зірки;

(Хто любить заглядатися на небо?)

г) що схожа на печеру;

д) що схожа на барильце;

е) що схожа на комету.

З метою розвитку образного мислення при вивченні української літератури у 5 класі можна використовувати наступні вправи при роботі з текстами для читання мовчки, вголос, для усних переказів тощо:

1) Пригадайте текст, що ми читали минулого уроку і спрогнозуйте перші дії головного героя.

2) Прочитайте запропонований текст і порівняйте з тим, що ви передбачили.

3) Продовжіть текст усного переказу подіями, які, на вашу думку, могли б відбутися.

4) Опишіть якийсь механізм, предмет, пристрій, елемент одягу, який на вашу думку, буде існувати через 100 років.

5) Придумайте до п'яти варіантів заголовка тексту.

6) Визначте, який із заголовків відповідає змісту тексту найбільше. Свій вибір аргументуйте.

У 6-му класі на заключному етапі вивчення оповідання П. Мирного „Морозенко” учням можна запропонувати попрацювати над захистом власного проекту. Таку форму роботи можна використовувати і як етап уроку, і як окремий урок. Для цього клас розподіляється на групи. На обговорення виноситься центральна проблема оповідання: хто винен у смерті Пилипка? Кожна група за бажанням обирає свій варіант відповіді, підтверджуючи це текстом.

Теми проектів:

1. В смерті Пилипка винні погодні умови.

2. В смерті Пилипка винен він сам.

3. В смерті сина винна мати.

4. В смерті хлопчика винні суспільні умови.

Обговорення в групі триває 5 хвилин. Учні обирають найбільш обізнаного представника, який і захищає проект. Група слідує за відповіддю, може додавати до виступу і спростовувати деякі думки. Після обговорення всіх точок зору на проблему відкидаються хибні твердження і з'ясовується ідейний зміст оповідання.

При використанні цих і подібних вправ вчитель може розраховувати не лише на репродуктивне відтворення текстів художніх творів, але й на розуміння динаміки

розгортання оповіді, осмислення причинно-наслідкових зв'язків між подіями, самостійність тлумачення певних вчинків героїв тощо. У дискусіях розвивається образне, асоціативне, творче мислення школярів, що є необхідною рисою інноваційної особистості. Адаже відповіді на проблемні питання учні знаходять у колективній співпраці, що цілком відповідає загальному закону генезису: будь-яка психічна функція з'являється у розвитку людини спочатку як діяльність колективна, а вже потім – як індивідуальна, як внутрішній спосіб мислення (Л.С.Виготський).

Узагальнюючи, можна зазначити, що серед основних дидактичних принципів психолого-педагогічного моделювання інноваційної поведінки школярів особливої уваги потребують наступні:

- науковість та доступність тлумачення фактів інноваційного мислення та поведінки,
- систематичність установочного стимулювання,
- адекватність підкріплення інноваційних моделей поведінки,
- свідомо активність учнів при засвоєнні навичок інноваційного мислення, що забезпечить їх використання на практиці,
- врахування індивідуально-типологічних особливостей та суб'єктивного досвіду кожного учня,
- принцип перспективності, що сприятиме формуванню інноваційних елементів у життєвих сценаріях,
- позитивний емоційний фон стимулюючих впливів.

Дотримання цих принципів при організації освітньо-виховного процесу сприятиме створенню комплексу умов для систематизації знань, моделювання цілісного образу світу у свідомості школяра, який, у свою чергу, направляє і регулює поведінку людини. Оптимізація ж стратегій навчання спрямовує зусилля вчителя на те, щоб кожний учень став повноцінним, самодостатнім, творчим суб'єктом діяльності, пізнання, спілкування, вільною і самодіяльною інноваційною особистістю.

Список використаних джерел

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. - К., 2004.
2. Поляков С.Д. В поисках педагогической инноватики. - М., 1993.